MOȘTENIREA LĂSATĂ DE MAGISTRUL MEU, RADU GRIGOROVICI*

ANDREI DEVENYI

Der Nachlass meines Magisters Radu Grigorovici

(*Zusammenfassung*)**

In dem folgenden Beitrag präsentiert der Verfasser seine Erinnerungen aus der 35 jähriger Periode, als er zusammen mit dem Akademiker Radu Grigorovici arbeitete. Als Kollege und Freund desselben hatte er die Möglichkeit, ihn sowohl als Physiker und Fachmann, als auch als Mensch kennenzulernen, Das Wort „Nachlass" aus dem Titel bezeichnet die wertvollen wissenschaftlichen und lebenserfahrenen Kenntnisse, die der Verfasser vom Akademiker Radu Grigorovici, seinem Magister, bekommen hat.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Erinnerungen an Radu Grigorovici, geistiger Nachlass, wissenschaftliche Tätigkeit.

Doamnelor și domnilor, dragi prieteni din Bucovina,

Primind invitația domnului dr. Marian Olaru, directorul Institutului „Bucovina" al Academiei Române din Rădăuți, de a prezenta o comunicare la cea de a XIX-a sesiune anuală de comunicări științifice închinată Centenarului nașterii Mentorului meu, Radu Grigorovici, am avut o senzație de profundă satisfacție. Mi-am adus aminte de câte ori ne-a povestit Magistrul – după terminarea unei zile de măsurători și interpretări ale experiențelor științifice, când treceam la partea de amintiri – despre Bucovina lui cea scumpă. Bucovina, unde trăiesc oameni cu totul deosebiți, beneficiind de un mediu natural de o frumusețe rar întâlnită. Vocea Magistrului devenea mai vibrantă de emoția care îl cuprindea, când ne descria diversele momente ale primei părți a vieții sale, petrecută în Cernăuți, Alma Mater a sa.

* Comunicare susținută în cadrul Conferinței Științifice Internaționale „Bucovina și bucovinenii în secolul al XIX-lea. Tradiționalism și modernitate", cea de a nouăsprezecea sesiune de comunicări și referate științifice a Institutului „Bucovina" al Academiei Române, închinată *Centenarului nașterii academicianului Radu Grigorovici*, Rădăuți, 10–11 noiembrie 2011.

** Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

BDD-A32608 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:28 UTC)

L-am înțeles cu atât mai mult, cu cât eu însumi, pui de transilvănean din tată în fiu, ori de câte ori mă îndreptam spre Clujul meu natal şi-l priveam de pe Dealul Feleacului, eram cuprins de o emoție similară.

Soarta, însă, ne-a adus pe amândoi în Capitală – ce-i drept, în epoci diferite – şi tot soarta a orânduit în aşa fel lucrurile, ca drumurile noastre să se încrucişeze şi să rămânem împreună o perioadă de peste 35 de ani.

M-am gândit mult cui să dedic aceste succinte amintiri, „cristalizate" în mine în decursul celor aproape 60 ani de prietenie şi peste 35 ani de colaborare ştiințifică cu Profesorul Radu Grigorovici. M-am decis să mă adresez urmaşilor dumnealui, dar, mai ales, „urmaşilor urmaşilor Profesorului", care nu au avut şansa unică de a fi alături de dumnealui zi de zi, de dimineața până seara târziu, de a beneficia de tot ceea ce radia, te învăța; într-un cuvânt, te forma. Îți transfera din „eul", din personalitatea dumnealui.

Aş dori acum, la început, să redau o discuție, petrecută cu ani în urmă, între doi fizicieni de seamă, Leo Szilard şi Hans Bethe:

„Szilard: – Descriu numai faptele, nu pentru ca cineva să le şi afle, ci numai aşa, pentru Bunul Dumnezeu.

Bethe: – Nu crezi că Dumnezeu cunoaşte aceste fapte despre care ne vorbeşti?

Szilard: – Poate că le cunoaşte, dar cu siguranță nu această versiune!"[1]

Mă întorc acum în timp. Cum soarta rânduieşte de multe ori lucrurile, a intervenit benefic şi în cazul meu. Iată cum. Colaborarea cu „Profesorul" Grigorovici (toți îl numeam aşa, deşi, din motive politice, nu a obținut niciodată titlul de profesor, ci doar atestatul de conferențiar) ține de domeniul fatalității. A început cu mai bine de jumătate de secol în urmă.

În anul 1955, guvernul Uniunii Sovietice a oferit tuturor țărilor de democrație populară, deci şi României, câte un reactor energetic nuclear, care a fost instalat la Măgurele, lângă Bucureşti. Institutul de Fizică al Academiei Republicii Populare Române a devenit atunci Institutul de Fizică Atomică şi a trecut sub egida unui Comitet de Stat pentru Energie Nucleară, înființat în acest scop. Ca urmare, fostul Institut de Fizică s-a scindat în două: cea mai mare parte s-a numit Institutul de Fizică Atomică (IFA), condus de academicianul Horia Hulubei, iar o mică parte a trecut sub conducerea academicianului Eugen Bădărău şi s-a numit Institutul de Fizică Bucureşti (IFB) al Academiei. Neavând la început un local propriu, a funcționat în localul Catedrei de optică a Facultății de Fizică a Universității din Bucureşti, condusă tot de profesorul Bădărău. Aici, Radu Grigorovici preda cursul de optică, în calitate de conferențiar universitar.

Grosul institutului rămas la Măgurele a copiat modelul american de la Los Alamos. Acolo, generalul Leslie Groves îl seconda pe conducătorul oficial al Programului Manhattan de realizare a bombei atomice, pe dr. Robert Oppenheimer, şi impunea politica de personal după legi proprii. Astfel, deşi directorul Institutului

[1] Leo Szil

BDD-A32608 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:28 UTC)

de Fizică Atomică de la Măgurele (IFA) a fost profesorul Horia Hulubei, un maior de securitate, secondat de alţi băieţi „cu ochi albaştri", se ocupa de politica de cadre, impunând o selecţie după criteriile sale, nicidecum profesionale. Profesorul Hulubei a reuşit să „salveze" câţiva colaboratori ai săi. Un lot de aproximativ 25 de cercetători, selectaţi de directorul de cadre ca nedemni de încredere pentru IFA, a fost, însă, transferat la institutul profesorului Bădărău. Pentru aceştia, profesorul Hulubei a reuşit să obţină măcar statutul de transferaţi în interesul serviciului şi nu de daţi afară. Motivul oficial invocat al transferului: să întărească, chipurile, institutul proaspăt înfiinţat, IFB.

În ceea ce mă priveşte, împreună cu alţi doi colegi, am fost plasat la IFB şi găzduit temporar la Catedra de optică şi descărcări în gaze, la etajul doi al Facultăţii de Fizică, într-o cameră în care era proaspăt instalat un microscop electronic Tesla, fără nici un alt utilaj auxiliar. Trebuie să subliniez că, pentru a putea face vizualizări cu un microscop electronic, trebuie făcute preparate speciale, numite replici, sau probele trebuie depuse nemijlocit pe un suport transparent pentru electroni. Pentru acestea este nevoie de un utilaj complex, mai sofisticat, de depunere în vid înaintat. Acest utilaj ne lipsea.

Este de datoria mea să evoc şi aici curajul şi altruismul fostului meu şef de la Măgurele, regretatul Mircea Oncescu. El a scos din laboratorul în care lucrasem împreună la IFA, practic, tot utilajul existent şi, oficial, l-a „împrumutat" unui laborator studenţesc de la facultate. De fapt, l-a adus în noul laborator de microscopie electronică de la IFB. Numai astfel am putut lucra cu microscopul electronic existent. Abia după câţiva ani a „mărturisit" această „ispravă" şefilor de la Măgurele, iar profesorul Hulubei i-a spus: „Transferă, puiule, oficial băieţilor întreg utilajul cu pricina".

Pe de altă parte, în aceeaşi perioadă, conferenţiarul de la Catedra de optică, Radu Grigorovici, fusese „sfătuit discret" să-şi dea demisia de la catedră, pentru că oricum nu va fi lăsat – din motive politice – să educe studenţii. El alege, de aceea, să răspundă invitaţiei profesorului său, Eugen Bădărău, de a deveni şeful Secţiei de fizica metalelor la noul Institut de Fizică, păstorit de dumnealui, IFB.

Astfel, într-o zi de toamnă a anului 1957, un bărbat înalt, impunător, s-a oprit în pragul uşii laboratorului în care lucram cu colegul meu – de asemenea „expulzat" – şi a spus: „Am fost numit şeful secţiei; dacă mă acceptaţi, putem forma o echipă. Croitoru, ai experienţă în microscopie electronică, iar tu, Devenyi, în depuneri de straturi subţiri. Eu, fiind «o vulpe bătrână în ale fizicii», mă pot adapta rapid la tematica voastră".

În acest fel, soarta ne-a unit pentru mai bine de 35 ani şi ne-a dus înainte...

În cele ce urmează, aş dori să vă descriu ce a însemnat colaborarea cu Magistrul Grigorovici.

Foarte curând ne-am familiarizat cu stilul de lucru al domnului Profesor. Dumnealui venea dimineaţa, pe la 8.30–9.00, la facultate şi primul drum îl aducea la noi, cu întrebarea stereotipă, încă de la uşă, întrebare care te obliga însă: „– Ei, ce mai [illegible] m numai cu o

BDD-A32608 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:28 UTC)

seară înainte. Ce să-i răspunzi? El, în schimb, ne spunea foarte des că, „având o oarecare insomnie în acea noapte, se gândise că ar trebui să măsurăm aşa, să verificăm lucrul cutare, să încercăm să calculăm altfel...". Noi, care veneam cu mult înaintea sa, până la acea oră eram cu instalaţiile în funcţiune, şi, de obicei, chiar începusem să măsurăm.

Primul lucru pe care l-am învăţat de la dumnealui a fost să facem experienţe dirijate. Aceasta însemna că, pe măsură ce notam datele experimentale punct cu punct, le şi prelucram, şi, în majoritatea cazurilor, rigla de calcul era suficientă. Ne demonstra acest fapt, bazat pe calculul erorilor. De altfel, nu existau în acele vremuri instalaţii interfaţate şi nici PC-uri. Singurul calculator pe institut, pe care puteam să-l împrumutăm, era o „râşniţă mecanică". Astfel, pe măsură ce progresam cu experienţa, se făceau calculele, se reprezentau rezultatele pe hârtie milimetrică şi se urmărea rezultatul astfel obţinut, putând în acest fel să „dirijăm" următorul pas al experienţei.

De asemenea, am învăţat să redactăm o lucrare. Încă înaintea colaborării noastre „oficiale", ne-am adresat dumnealui cu rugămintea să citească o lucrare pe care tocmai o redactasem. Ne-a spus că o face cu plăcere, dar să nu ne supărăm dacă va face unele observaţii. Şi a făcut!... Lucrarea a fost „răsturnată" complet. Am mai rescris-o încă de câteva ori, până să fie mulţumit de ea, deşi nu era coautor. Încă de atunci am remarcat rigurozitatea, dar şi generozitatea dumnealui. Nu degeaba, o colegă de la Cluj, cu o anumită ocazie, a remarcat, mai în glumă, că numele dumnealui ar trebui schimbat din *Grigorovici* în *Rigorovici.*

De asemenea, Profesorul a introdus sistemul ca orice comunicare din partea colectivului să fie prezentată de cel mai tânăr membru al grupului. Înaintea şedinţei propriu-zise, tânărul trebuia să prezinte comunicarea în faţa colectivului, trecând prin „sita" criticilor şi sugestiilor grupului. Magistrul spunea: „O comunicare este ca un rol de teatru. Trebuie învăţat cu meticulozitate şi rigoare. Dacă se citeşte, se pierde o mare parte din farmecul lucrării. De asemenea, trebuie să repeţi cu ceasul în faţă şi să te încadrezi exact în timpul alocat".

Ziua de lucru continua până seara târziu (noi, tinerii, luând o pauză de jumătate de oră la prânz, câteodată „alergând" cu schimbul la masă, ca să putem continua măsurătoarea). Profesorul se ducea la prânz acasă şi se întorcea pe la ora 4 în laborator. Stătea cu noi până se termina seria de măsurători, apoi prelucrarea datelor şi încercările de interpretare. Adesea aveam păreri contradictorii, dar Magistrul recunoştea când nu avea dreptate, spunând: „Ei, am fost învins".

După o astfel de zi plină, aproape nelipsite erau orele de povestiri, care la prima vedere erau înşiruirea, pe „căprării", a unor întâmplări, constatări, evenimente din Cernăuţi, armată, facultate, familie, cărţi citite etc., dar, de fapt, era o adevărată şcoală de comportament şi educaţie civică. Îmi aduc şi azi aminte, în numeroase ocazii, de „ce a spus în cazuri similare dl. Profesor, mă gândesc cum ar fi procedat dumnealui". Nu lipseau nici citatele în latină sau povestirea unor romane mai deosebite. Îmi aduc aminte cât de impresionant povestea *Muntele vrăjit* al lui Thomas Mann [illegible] ni) de Aldous

BDD-A32608 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:28 UTC)

Huxley, şi încă altele şi altele. Adesea, seara târziu, căutam prin enciclopedii sau în Larousse, la capitolul *Alocuţiuni latine*, sensul celor povestite de Profesor.

A urmat o perioadă foarte fructuoasă de publicaţii ştiinţifice. Magistrul a orientat cercetările de straturi metalice, spre a răspunde la câteva întrebări rămase deschise pe plan mondial. Era vorba de găsirea condiţiilor experimentale, în care să se obţină straturi subţiri de metale, dar care să aibă proprietăţi semiconductoare, adică să aibă un coeficient termic negativ sau măcar zero. Pentru aceasta s-a făcut un studiu sistematic asupra metalelor, în funcţie de valenţa de la 1 la 4.

O altă întrebare deschisă la timpul acela era natura fenomenului de granulare la aceste straturi: reducerea temperaturii de topire datorită dimensiunilor foarte reduse? O difuzie în volum? Sau o difuziune de suprafaţă? Am răspuns la aceste întrebări deschise, răspunsuri concretizate atât în publicaţii în ţară, cât şi în două articole apărute în prestigioasa revistă „Zeitschrift für Physik" din Germania Federală.

Domnul Profesor ne-a învăţat că nu trebuie să neglijăm revistele autohtone şi să publicăm rezultatele originale şi în aceste reviste, pentru ridicarea nivelului lor. Şi, într-adevăr, la vremea aceea, nu puţine din lucrările noastre citate proveneau tocmai din aceste reviste.

Relaţia dintre Magistru şi noi nu era una de la şef la subaltern, ci una de colaborare între colegi. Participa la măsurători, punea puncte pe grafice, interpreta. Dar fiecare moment reprezenta şi o şcoală de cercetare. România este o ţară mică, ne explica el, cu un potenţial financiar-economic modest. Nu putem deci concura cu laboratoarele bogate, decât făcând măsurători de generaţia I. Asta însemna că puteam să ne afirmăm în lumea internaţională a cercetării ştiinţifice doar prin idei originale, verificate experimental şi apoi publicând imediat rezultatele. Numai astfel puteam obţine prioritate şi atrage asupra noastră atenţia celorlalţi. Dacă ideea prinde, spunea, vin bogaţii şi „mătură" totul rapid, cu mijloace moderne şi automatizate. Ne mai spunea, în plus, că simţi mult mai bine sensul fizic al rezultatului măsurătorii, dacă prelucrezi datele rapid, pe loc, cu rigla de calcul, şi pui pe hârtie milimetrică punct cu punct, pe măsură ce obţii rezultatele – şi dacă te gândeşti şi la semnificaţia lor –, decât prin automatizare, unde aparatul te conduce, şi nu invers.

Un exemplu grăitor al acestei metode a fost abordarea unui domeniu nestudiat până atunci, cel al semiconductorilor amorfi, obţinuţi prin depunere în vid, sub formă de straturi subţiri. Este vorba de germaniu, siliciu şi carbon amorf. Aici s-au adeverit spusele Magistrului. În urma rezultatelor noastre de pionierat, am reuşit să intrăm în elita amorfiştilor, pe plan mondial. Lucrările obţinute, publicate mai întâi în reviste româneşti, au început să fie citate. Au venit apoi invitaţii la congrese, vizitarea laboratorului de la Bucureşti de către cercetători străini, invitaţii de a ţine prelegeri la congrese sau de a scrie articole de sinteză. A urmat recunoaşterea internaţională a şcolii româneşti de semiconductori amorfi, iar pentru fondatorul acesteia, numirea ca director ştiinţific al institutului şi alegerea sa ca

BDD-A32608 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:28 UTC)

În anul 1977, Premiul Nobel pentru fizică s-a decernat în domeniul fizicii materiei condensate – domeniu care cuprindea şi tematica de cercetare a şcolii Grigorovici – premiu decernat lui van Vleck, Anderson şi Sir Nevill Mott de la Cavendish Laboratory din Cambridge. Acesta din urmă vizitase laboratoarele noastre de la IFB, în 1968, cunoscuse şi apreciase lucrările noastre experimentale îndrăznețe, de pionierat, într-o vreme în care studiile privind structurile necristaline erau nu numai rare, dar şi privite de unii cu neîncredere. În discursul său de recepție, ținut la Academia Suedeză din Stockholm, Sir Nevill Mott l-a menționat pe Radu Grigorovici şi şcoala de amorfi din Bucureşti, ca fiind deschizătoare de drum în fizica materialelor necristaline.

În literatura de specialitate au fost citate din ce în ce mai des lucrările grupului Grigorovici. Dau un singur exemplu: în cartea fundamentală a lui Mott şi Davis, *Electronic Processes in Non-Crystalline Materials* (Oxford, 1971), din lista de 565 de referințe bibliografice, 3% reprezintă lucrările citate ale şcolii Grigorovici.

Ca urmare a publicațiilor sale ştiințifice şi a citărilor acestor lucrări în literatura de specialitate, Magistrul s-a bucurat de un prestigiu ştiințific remarcabil, fiind invitat la congrese internaționale de specialitate. I s-a acordat onoarea de a ține „closing address", trăgând concluziile lucrărilor la diferite congrese, onoare ce se acorda de obicei numai persoanelor erudite şi care se bucurau de un mare prestigiu internațional. Ani de-a rândul, laboratorul nostru a beneficiat de abonamente la importante reviste străine, fie plătite de prietenii săi din străinătate, fie expediate lui din partea editurii, în calitatea sa de membru în „international advisory board" al revistelor respective.

Am învățat de la Magistru să ne ținem sub control vanitățile, dorința de a fi actorul principal, el lăsând loc colaboratorilor – mergând uneori până la refuzul de a fi coautor, chiar dacă ideea îi aparținea.

A sesizat de timpuriu – era şi credința sa profundă – că trebuie să împingem rezultatele cercetării fundamentale până la aplicații. Ne-a încurajat în această direcție, spunând că nu putem obține bani de la guvernanți, decât demonstrând utilitatea noastră. Spunea: „Noi, pietonii, adică experimentatorii – în comparație cu teoreticienii, care nu sunt consumatori de bani pentru utilaje – avem nevoie de utilaje moderne, costisitoare". Îl cita pe Napoleon, care obişnuia să spună că, pentru a câştiga un război, sunt necesare trei lucruri, anume bani, bani şi iar bani. Îl cita pe regretatul profesor Bădărău, care spunea: „Domnu', domnu', merg la Academie să prezint planul de cercetare. Pentru această acțiune, în buzunarul drept am tematica fundamentală, în cel stâng tematica aplicativă, dar în buzunarul din spatele pantalonilor am nevoie de ceva de rezervă: realizări concrete de materiale şi dispozitive".

Împreună cu colectivul său, Magistrul a realizat nişte mărci tensometrice, ştiințific spus „traductoare electrotensometrice rezistive", din straturi subțiri de germanium policristalin. Aceste mărci, brevetate, sunt de aproximativ 20 de ori mai sensibile decât cele clasice, din fire sau benzi metalice. Pe baza acestora s-au făcut numeroase di ru măsurarea

BDD-A32608 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:28 UTC)

presiunilor intermediare, care ține seama şi de presiunea atmosferică, proteze oculare numite keratoproteze, dispozitive pentru determinarea forței de prehensiune la protezele de mâini, determinarea forței de masticație pentru proteze dentare; s-au făcut captoare de forță şi echiparea cu acestea a unui cântar de bandă la Combinatul Siderurgic din Hunedoara.

Mărcile tensometrice se aplicau pe corpul a cărui deformare o măsuram, prin lipire cu nişte adezivi speciali, pe bază de răşină epoxidică. Aceste răşini introduceau însă o eroare suplimentară, datorită imperfecțiunii aderenței dintre cele două materiale. Pentru eliminarea acestei surse de erori, s-a realizat în laborator un sistem fără lipire, cu strat izolator intermediar, format dintr-un email foarte subțire, aderent şi izolator electric, depus pe corpul metalic supus deformării. Emailul s-a realizat în colaborare cu Uzinele „Emailul Roşu" din Mediaş. Ideea era atât de revoluționară la vremea respectivă (1971), încât s-a obținut brevetarea sistemului şi de către Oficiul de Patente din S.U.A., cu examinare (nu pe proprie răspundere) şi în Italia. Firma prestigioasă Honeywell a trimis un inginer pentru tratative, cu intenția cumpărării licenței. Din păcate, totul s-a lovit de birocrația de stat, în primul rând de cei de la Camera de Comerț, care au tărăgănat acordarea avizului. Drept urmare, după cel puțin doi ani de aşteptare, firma interesată ne-a comunicat că problema nu mai este de actualitate. Vă închipuiți decepția noastră.

Altruismul profesorului mi-a servit ca o lecție pe viață. Dau doar două exemple. Era în anii '60, când am fost înzestrați cu o instalație de difracție Roentgen cu înregistrare cu contor. Pentru interpretarea rezultatelor se calcula transformata Fourier, se făceau neteziri, corecții, deci multe calcule numerice. Am găsit o persoană potrivită pentru aceste calcule, care, venind din învățământul de ciclu 2, nu putea fi încadrată decât pe un post prost remunerat. Magistrul a promis, la angajare, un surplus de salariu, pe care l-a plătit lună de lună, din buzunar, ani de-a rândul. A doua situație se petrece în anul 1963. După ce a fost ales membru corespondent al Academiei, Magistrul a spus celor doi colaboratori mai apropiați, printre care şi subsemnatului (citez din memorie): „Faptul că am devenit membru corespondent al Academiei se datoreşte şi contribuției voastre. Mă gândeam cum să vă fiu recunoscător pentru aceasta". Cum ne înscrisesem cu câte o lucrare, acceptată de organizatorii celei de A II-a Conferințe de Optică de la Budapesta, ne-a spus: „Invit pe cheltuiala mea soțiile voastre...".

Pe lângă rigurozitatea şi probitatea ştiințifică, ne-a învățat să fim corecți, această corectitudine putând uneori părea unui observator din afară, dusă până la absurd...

Era la scurt timp după alegerea sa în Academie. Într-o zi, îi spune tehnicianului cu care lucram eu şi care aduna cotizațiile sindicale: „Am o rugăminte la dumneata; te rog, interesează-te dacă pentru indemnizația pe care o primesc de la Academie, nu trebuie cumva să plătesc o cotizație suplimentară la sindicat". Cât de surprins a fost omul, este lesne de înțeles. În paranteză fie spus, indemnizația de care am pomenit n-a durat prea mult. La scurt timp, chiar la „propunerea" unor academicieni, ea a fost sistată, ca şi plata celor 300 de lei lunar, cu care regimul îi stimula pe ca

BDD-A32608 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:28 UTC)

Altruismul şi simţul de dreptate, inclusiv prin promovarea tinerilor, s-a manifestat chiar şi în cazul pensionării domniei sale, la vârsta de 62 ani. Doresc să relatez următorul episod. Era la începutul anului 1973, când după întoarcerea mea de la o bursă Humboldt, din Germania, m-am dus la directorul de atunci al institutului, regretatul profesor Ciorăscu, dispărut în condiţii tragice, la cutremurul din 4 martie 1977. În biroul dumnealui i-am găsit pe cei trei directori adjuncţi: domnii Grigorovici, Ioviţ Popescu şi Glodeanu. Era o atmosferă tensionată, deoarece tocmai sosise o hotărâre „de sus", prin care numărul de directori adjuncţi se redusese la doi. La un moment dat, Magistrul a exclamat: „Problema este ca şi rezolvată! Eu, având 62 ani, pot să mă pensionez!" Şi aşa a şi făcut.

În toate manifestările sale a dat dovadă de un patriotism profund, de dragoste de ţară. Deşi nu a beneficiat personal de o bursă de studii în străinătate sau poate tocmai de aceea, a depus eforturi considerabile pentru ca tinerii să poată pleca la specializări, spunând că avem nevoie în ţară de specialişti bine pregătiţi, care, după întoarcerea lor, să poată preda ştafeta, cu maximum de competenţă, urmaşilor lor.

Faţă de condiţiile date de atunci, a avut o atitudine pozitivă şi înţeleaptă. Spunea: „Noi, care nu suntem, dintr-un motiv sau altul, înregimentaţi politic, nu ne putem menţine decât printr-o muncă asiduă şi dând continuu rezultate remarcabile".

A căutat permanent să menţină o atmosferă sănătoasă şi destinsă de lucru. În toată perioada activităţii sale, a dat dovadă de discernământ şi curaj, pentru zile mai bune. Mai în glumă, mai în serios, dar perfect conştient de importanţa şi riscurile luptei duse, a făcut numeroase acte de curaj, într-un stil original, şotii mici sau mai mari. Am să citez câteva din memorie.

Ne povestea cum, în anii 1949–1950, când tatăl său, senatorul Gheorghe Grigorovici, a fost arestat datorită consecvenţei ideilor sale social-democrate, şi, nevrând să pactizeze cu noul regim instaurat, familia dumnealui (mama, soţia şi fiica, Rodica) au primit domiciliu fixat în Bucureşti. În acelaşi timp, dumnealui a fost concentrat ca sublocotenent de rezervă. A cerut o audienţă la ministrul de interne de atunci, Teohari Georgescu, anunţându-se la şeful de cabinet al acestuia, îmbrăcat în haine de sublocotenent, cu următoarea precizare: „Sunt fiul trădătorului Gheorghe Grigorovici". La o astfel de prezentare neobişnuită, şeful de cabinet a tresărit speriat. Magistrul l-a liniştit, spunându-i să nu-i fie teamă şi că cere numai ca fie să i se dea şi lui domiciliu fixat, întrucât el este fiul „trădătorului", fie să se scoată restul familiei din această interdicţie. În câteva zile a fost ridicat domiciliul fixat soţiei şi fiicei. Mamei nu.

De ziua onomastică a doamnei Grigorovici, obişnuiau să se adune prietenii în grădina casei din Strada Comandor Eugen Botez. Vizavi stătea un agent, care urmărea, şi, poate, înregistra discuţiile purtate. La un moment dat, doamna a pregătit pe o tavă o cafea şi câteva fursecuri, trecând strada direct la agent şi spunându-i că serviciul său dificil ar putea fi uşurat prin servirea acestor bunătăţi. Ca urmare, agentul a dispărut de la vedere.

Ieşise într-o zi de la facultate, împreună cu profesorul Ciorăscu, şi-şi continuaseră d[illegible] discuţia, nu

BDD-A32608 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:28 UTC)

tocmai ortodoxă, începută la catedră. Când s-au despărţit, a simţit că cel ce părea să meargă întâmplător în urma lor, îl urmăreşte, ba chiar mai mult, îi cere să se legitimeze. Adoptând atacul ca armă de apărare, îl apucă brusc de braţ, îl întreabă ce caută acolo, cu ce drept îl spionează şi, mai mult, îl legitimează, apoi, hotărât, îl somează să-l urmeze la Miliţia Capitalei, situată în apropiere. La plângerea formulată acolo prompt şi vehement de Magistru, ofiţerul de serviciu îl întreabă pe omul vădit timorat: „Aşa e, cum zice tovarăşul profesor?" La răspunsul afirmativ al omului, ofiţerul a spus: „Dumneavoastră puteţi pleca, iar dumneata rămâi aici să discutăm". Povestind mult mai târziu acasă cele întâmplate, Magistrul a mărturisit că, ieşind pe poarta Miliţiei Capitalei, îi tremurau genunchii.

De asemenea, ne îndemna la metode proprii, originale, de luptă împotriva legilor absurde, ca, de exemplu, faţă de tracasările faimoasei Legi 23 privind obligativitatea de a da note de convorbire asupra contactului cu orice fel de persoane străine. Ne spunea: „Împingeţi lucrurile până la sufocarea lor, prin executarea întocmai a ordinelor". Astfel, am dat „note de convorbiri", inclusiv ca urmare a unui telefon primit din străinătate din partea unui prieten sau a unei rude. După ceva timp, băiatul cu „ochi albaştri" de la Serviciul Protocol al Platformei Măgurele mi-a spus: „Nu este nevoie să daţi rapoarte chiar despre toate contactele cu străinii, mai selectaţi-le şi dvs." Ca urmare, nu am mai dat deloc note.

De asemenea, aprecia replica spirituală şi promptă. Nu agrea milogeli de genul: „Iertaţi-l, domnule Profesor!" Îmi amintesc cum, într-o zi, a venit foarte decis la mine spunându-mi: „Gata, m-am săturat de protejatul tău; iar l-am găsit în institut beat. Îl dau afară!" Era vorba de un sticlar, pe cât de talentat, pe atât de înclinat spre „tărie". Este cunoscut faptul că sticlarii, în general, nu se dau în lături de la tării, circulând chiar zvonul convenabil că, astfel, sunt apăraţi de silicoză. Marea lor majoritate, când sunt în stări bahice, se retrag discret. Eroul nostru, în schimb, era un exhibiţionist în ale beţiei, el vizitându-i, în astfel de ocazii, cu predilecţie pe beneficiarii măiestriei sale profesionale. Am încercat să replic ceva, dar Magistrul mi-a tăiat-o scurt: „Nu mă interesează argumentele tale, m-am săturat şi-l dau afară!" Am reuşit, totuşi, să-i atrag atenţia că, de curând, este tatăl fericit al celui de-al doilea copil. Mi-a spus că nu ştia, dar nici nu-l interesează, punând mâna pe clanţă şi dorind să iasă. I-am strigat: „În acest caz, aveţi toate şansele, conform legii lui Parkinson, să deveniţi cât mai curând director plin!" (În aceste „legi", unul dintre criteriile pentru ca un director-adjunct să poată deveni director plin este următorul: dacă are un colaborator mai slăbuţ profesional, dar prieten din copilărie cu el, şi care are de întreţinut câţiva copii mici şi o soţie casnică, să-l poată da afară din slujbă, în interesul companiei pe care o conduce, şi, în noaptea care urmează scenei de dare afară, să poată dormi liniştit, fără nici un fel de remuşcări). Cu aceste cuvinte, eroul nostru a fost salvat, cum a recunoscut însuşi Magistrul, după ani de zile, tot la un „pahar de vorbă".

În fiecare an, cu ocazia aniversării Profesorului, la 20 noiembrie, colaboratorii şi prietenii din institut ne adunam în casa dumnealui din Strada Comandor Eugen Botez, şi nu eram puţini, în jur de 40, de multe ori. Era „Ziua uşilor deschis[illegible]zii în care îl

BDD-A32608 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:28 UTC)

vedeam alături de soția sa, Elena, cea care, din umbră, cu nețărmurită dragoste, admirație, înțelegere și dăruire a știut să completeze viața omului de lângă ea, viața savantului dedicat științei. Ne așteptau specialități ale doamnei Grigorovici, tradiționalul tort bucovinean de turtă dulce și nelipsitul, minunatul vin roșu, produs al casei, lansat de soția chimistă și preluat apoi de fizician. În final, Magistrul ne cânta, totdeauna după note – atâta timp cât vederea și mobilitatea mâinii i-au mai permis-o – câteva piese la pian. Erau momente emoționante, de adevărată înălțare sufletească. Ne spunea mai în glumă, mai în serios, că, dacă ar fi fost dat afară din serviciu, și-ar fi câștigat pâinea cea de toate zilele acordând piane!

Casa părintească a Magistrului a fost mereu deschisă prietenilor și colaboratorilor aflați la necaz. Astfel, au locuit temporar, timp mai îndelungat sau mai scurt, numeroase persoane și chiar familii. Amintesc pe Margareta Giurgea, Anina Vancu, Coca Moțet, familia Liviu Constantinescu, familia Devenyi, după cutremurul din 1977, Andrei și Nadia Mezincescu, cu fiica cea mică, în timpul „revoluției" din 1989, Magdalena Ciurea, Dragoș Serseni și câteva persoane din colectivul fiicei Rodica.

Când era vorba de muncă, nu cunoștea rabat. Îmi amintesc că, datorită unei împrejurări familiale, mama mea fiind foarte bolnavă, am avut o perioadă de delăsare în muncă. După câteva săptămâni, Magistrul mi-a spus: „Știu că ai necazuri, însă vreau să-ți spun ceva. Când am fost anunțat de autorități, în vara anului 1950, că tatăl meu a murit în închisoare și pot să ridic urna cu cenușa sa, m-am bărbierit, am îmbrăcat un costum închis la culoare, mi-am pus o cravată neagră, m-am dus la facultate, unde am examinat câțiva candidați la examenul de stat, iar apoi m-am ocupat de formalități".

În vara anului 2007, fiica dumnealui, Rodica – care, împreună cu soțul ei, Dumitru Marchidan, au vegheat ultimii ani de viață ai Magistrului – mi-a permis să-l vizitez pe Magistru doar pentru câteva minute. Mare i-a fost mirarea, dar și supărarea când, la rugămintea Magistrului, am zăbovit mai mult timp cu dumnealui, povestindu-i cele constatate în institutul pe care l-a păstorit ani de-a rândul. I-am spus de utilajele moderne sosite, despre reamenajarea laboratoarelor, despre curățenia exemplară, care domnea în institut. Magistrul, cu un vădit efort și un surâs de satisfacție, a spus: „Deci nu a fost degeaba..."

Am adresat în repetate rânduri Magistrului rugămintea să-și găsească timpul necesar pentru a așterne pe hârtie (sau măcar pe o bandă magnetică sau reportofon) câteva „amintiri" din foarte bogata, variata și exemplara sa viață de adevărat savant și șef de școală. Din păcate, asta nu s-a realizat niciodată. Replica dumnealui a fost: „Ei, ce, nu am și așa destui dușmani...?"

Doamnelor și domnilor, dragi colegi din Rădăuți și nu numai, sper din tot sufletul că, prin cele spuse la această impresionantă manifestare, am reușit să redau și, totodată, să vă apropii de personalitatea și gândirea marelui savant și Om, Magistrul meu iubit, Radu Grigorovici.

Vă mulțumesc pentru răbdarea cu care m-ați ascultat și pentru invitația de a fi acum, aici,

BDD-A32608 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:28 UTC)